

HET HULSHORSTERZAND: EEN STUIFZANDVLAKTE MET MYCOLOGISCHE JUWELEN IN DENNENBOSJES

Harry Wouda

Lange Haag 133, 3853 EG Ermelo

Wouda, H. 2015. The Hulshorsterzand, a former drift sand area with mycologically rich pine copses. *Coolia* 58(3): 153–155.

Recent finds of two ectomycorrhizal-forming fungi with *Pinus*, viz. *Tricholoma focale* and *Sarcodon squamosus*, are described. The rare *Cortinarius purpureus* was found in the same locality.

Vanaf 1989 bezoeken mijn vrouw en ik jaarlijks het Hulshorsterzand, waar we bijzondere paddenstoelen volgen in pionierbosjes bestaande uit Grove den (*Pinus sylvestris*). Twee zeer zeldzame soorten die in een van deze bosjes werden gevonden, waren de Geschubde stekelzwam (*Sarcodon squamosus*) en de Halsdoekridderzwam (*Tricholoma focale*). De vindplaatsen van beide soorten lagen binnenin het betreffende dennenbosje. Naaldenstrooisel, afvallende taken en omgewaaide bomen veroorzaakten door de jaren heen enige verrijking van de bodem, en dat leidde er (vermoedelijk) toe dat zowel de Geschubde stekelzwam als de Halsdoekridderzwam op deze plekken zijn verdwenen. Inmiddels is naast Grove den opslag verschenen van wat zomereikjes, Amerikaanse vogelkers, een incidentele Lijsterbes en hier en daar wat Struikheide en Kraaiheide.

In het jaar 2000 werden hier nog vruchtlichamen van de Geschubde stekelzwam gezien, daarna niet meer. Van de Halsdoekridderzwam werden de laatste vruchtlichamen hier gezien in het jaar 2004, en aangenomen werd dat deze twee soorten voorgoed zouden zijn verdwenen uit het Hulshorsterzand. En daarmee mogelijk ook uit Nederland, want het Hulshorsterzand stond bekend als de laatste vindplaats van beide soorten. Desalniettemin zijn we het Hulshorsterzand jaarlijks blijven bezoeken, want ook zonder deze twee soorten viel er nog volop te genieten van soorten als de Gele ridderzwam (*Tricholoma equestre*), de Bruinwitte ridderzwam (*T. albobrunneum*), de Glanzende ridderzwam (*T. portentosum*), de Indigoboleet (*Gyroporus cyanescens*), de Fijnschubbige boleet (*Suillus variegatus*) en de Pagemantel (*Cortinarius semisanguineus*).

De Halsdoekridderzwam, terug van weggeweest

Zo liepen we ook in 2012 weer ons rondje en noteerden voor de vuist weg wat we zoal tegenkwamen, totdat mijn vrouw mij enkele paddenstoelen aanwees aan de buitenrand van het ons bekende dennenbosje. Hier stond een vijftal paddenstoelen waarvan de de hoed licht roodbruin kleurde

Figuur 1. Halsdoekridderzwam (*Tricholoma focale*).

en een wat vezelige structuur had. De plaatjes waren crème tot bruin van kleur. De steel was duidelijk vezelig met een crèmekleurige ondergrond en bezat een ring. Deze veldkenmerken wezen onmiskenbaar naar de Halsdoekridderzwam (*Tricholoma focale*), waarvan het zoekbeeld ons uit het verleden nog altijd bekend voor ogen stond. De vegetatie ter plekke bestond uit Ruig haarmos dat was bedekt door een dun laagje naaldenstrooisel dat afkomstig was van de Grove den waar de Halsdoekridderzwammen onder stonden. Deze den bevond zich aan de buitenrand van het bosje, op een stuifzandhelling. We namen aan dat het om een nieuwe locatie ging, want de oude vindplaats lag tientallen meters verwijderd van deze plek. Er werden foto's gemaakt en thuis werden de foto's nog eens vergeleken met literatuur (o.a. Breitenbach & Kränzlin, 2000). Een foto in de Gids voor de Paddenstoelen in het meetnet (Arnolds & Veerkamp, 1999) kwam sterk overeen met onze foto's.

We wisten dat Mirjam Veerkamp hier haar meetpunt had liggen. Zij bevestigde de determinatie en meldde de Halsdoekridderzwam hier voor het laatst in 2004 te hebben gezien. Dat kwam overeen met onze eigen notities. Mirjam meldde verder dat ze de route al enkele jaren door tijdgebrek niet meer had kunnen bezoeken. Vanaf 2013 hebben we de route van haar overgenomen. In dat jaar vonden we 7 vruchtlichamen van de Halsdoekridderzwam, en in 2014 zelfs 28 exemplaren. De Halsdoekridderzwam is duidelijk terug.

De Geschubde stekelzwam, terug van weggeweest

Bij de inventarisatieronde van 10 oktober 2014 viel van vrij grote afstand een grote paddenstoel op, die zich vlakbij de locatie van de Halsdoekridderzwammen bevond. Naderbij komend herkennen we direct dat het om de Geschubde stekelzwam (*Sarcodon squamosus*) ging. Uitermate

Figuur 2. *Geschubde stekelzwam* (*Sarcodon squamosus*).

verrast en verheugd zochten we de omgeving voorzichtig af op meer vruchtlichamen. Zonder succes. Vervolgens werden foto's gemaakt en werd de vegetatie bekeken waarin de Geschubde stekelzwam zich bevond. Deze bestond weer hoofdzakelijk uit Ruig haarmos, dat enigszins werd afgedekt door wat naaldenstrooisel. Enkele Gele ridderzwammen bevonden zich in de directe nabijheid van de Geschubde stekelzwam. De dichtstbijzijnde Grove dennen stonden op ongeveer 4 meter van de vindplaats. Onder één van deze dennen bevindt zich de locatie van de Halsdoekridderzwammen. Het vruchtlichaam van de Geschubde stekelzwam lag ongeveer 20 meter verwijderd van de oude vindplaats uit 2000. De plek waar we de Geschubde stekelzwam (terug) vonden, valt precies tussen twee meetpunten in en daarom werd na overleg met de landelijke coördinator, Menno Boomsluiter, gekozen om een nieuw meetpunt te starten, specifiek voor deze soort (nr. 0969). Op de inventarisatieronde van 4 november 2014 werd het hoogste aantal vruchtlichamen geteld, namelijk vier in verschillende stadia.

Een kers op de pudding: de Bloedplaatgordijnzwam

Nog in de roes van de vondst van zowel de Geschubde stekelzwam alsook van de vele vruchtlichamen van de Halsdoekridderzwam, stonden we aan het eind van het meetpunt stil bij een groepje

Figuur 3. Bloedplaatgordijnzwam (*Cortinarius purpureus*).

Pagemantels (*Cortinarius semisanguineus*). Al tellend ging onze aandacht uit naar een twee meter verderop staande grote groep paddenstoelen met 37 vruchtlichamen, waarvan de hoed opviel door de roodbruine kleur die duidelijk afweek van de hoedkleur van de Pagemantels. De plaatjes waren evenals de hoedkleur roodbruin en de steel gevamd. Ging het om een kleurvariëteit van de Pagemantel of ging het om een voor ons onbekende soort gordijnzwam? Foto's werden gemaakt en samen met de foto's van de Geschubde stekelzwam en de Halsdoekridderzwam voorgelegd aan Mirjam Veerkamp, Eef Arnolds en Menno Boomsluiters. De determinatie luidde Bloedplaatgordijnzwam (*Cortinarius purpureus*), wat enkele dagen later nog eens bevestigd werd door Nico Dam aan de hand van enkele vruchtlichamen die we hem tijdens een excursie voorlegden.

Na deze successen werden ook andere bosjes op het Hulshorsterzand geïnventariseerd. Dit leverde onder meer een tweede vindplaats op van de Bloedplaatgordijnzwam en een vindplaats van de Echte tolzwam (*Coltricia perennis*) waar we 38 vruchtlichamen van telden. In overleg met Menno Boomsluiters werd ook van deze vindplaats een nieuw meetpunt aangemaakt specifiek voor enkele bijzondere soorten, waaronder ook de Gele ridderzwam en de Pagemantel die in de omgeving van de Echte tolzwammen stonden.

Uit informatie op de on-line Verspreidingsatlas Paddenstoelen blijkt dat zowel de Halsdoekridderzwam als de Geschubde stekelzwam in de categorie Ernstig Bedreigd in de Rode Lijst (Arnolds & Veerkamp, 2008) staan. Beide soorten zijn de afgelopen jaren alleen nog bekend van het Hulshorsterzand. Beide vormen ectomycorrhiza met Grove den, en worden gevonden in jonge tot volgroeide naaldbossen op zeer voedsel- en humusarme droge zandgrond. Deze condities zijn in Nederland eigenlijk alleen in stuifzandgebieden te vinden. Verzuring en vermisting hebben een sterke negatieve invloed op beide soorten.

De Bloedplaatgordijnzwam staat op de Rode Lijst als Bedreigd. De soort is bekend van loofbos op voedselarm zand. Hij zou ook karakteristiek zijn voor dennen op stuifzand (Eef Arnolds, pers. med.).

Met dank aan Eef Arnolds, Mirjam Veerkamp, Menno Boomsluiters en Nico Dam, voor hun spontane reacties op de foto's en de determinatie van de Bloedplaatgordijnzwam. Daarnaast bedank ik Menno voor het kritisch doorlezen van het concept en het geven van tekstuele verbeteringen.

Foto's door de auteur.

Literatuur & website

Arnolds, E. & Veerkamp, M. 1999. Gids voor de paddenstoelen in het meetnet. Uitgave NMV
Arnolds, E. & Veerkamp, M. 2008. Basisrapport Rode Lijst paddenstoelen. Uitgave NMV
Breitenbach, J. & Kränzlin, F. 2000. Pilze der Schweiz, Band 5. Verlag Mykologia, Luzern.
<http://www.verspreidingsatlas.nl/paddenstoelen>

